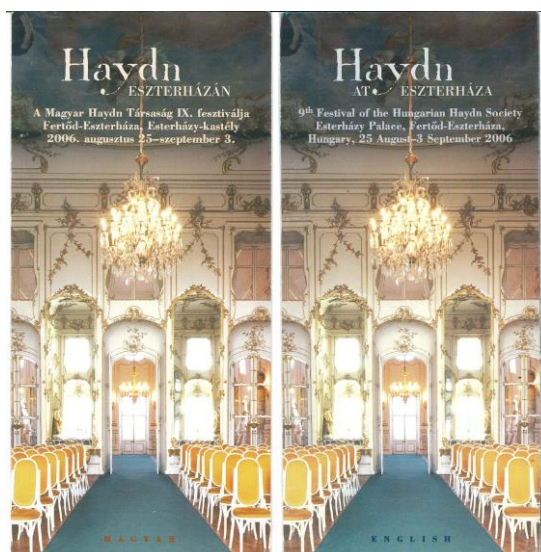


MALINA JÁNOS
EGY ELFELEJTETT FESZTIVÁL¹
25 éve indult el Fertődön a „Haydn Eszterházán” Fesztivál



2023. szeptember 4-én volt 25 esztendeje annak, hogy a ma Fertődhez tartozó Eszterházán az Orfeo Zenekarnak és a Purcell kórusnak az Esterházy-kastély dísztermében, Vashegyi György vezényletével tartott hangversenyével kezdetét vette az első „Haydn Eszterházán” Fesztivál.

A legendás hangversenyszervező, Strém Kálmán és a Magyar Haydn Társaság együttműködéséből létrejött fesztivál mindössze 12 évet ért meg: utoljára a 2009-es Haydn-évben sikerült megszervezni. A megszűnése óta eltelt csaknem másfél évtizedben síri csend honolt körülötte, mintha sohasem létezett volna.

Az alábbi áttekintésnek a kerek évforduló, a tények felidézésének szándéka és a fesztivál kiemelkedő kvalitásai adnak aktualitást. Nem titok, hogy ennek a rendezvénynek, a szervezők legtisztább szándékai ellenére, fennállásának egész ideje alatt a legkülönbözőbb konfliktusokkal kellett együtt élnie. Írásom azonban nem ezekről szól, hanem a „Haydn Eszterházán” Fesztivál szakmai jelentőségéről és történetéről – vállalva a személyes részvétellel óhatatlanul együtt járó szubjektivitást, mégis maximális tényszerűsége törekedve. (A létért folytatott küzdelemnek csupán a végkifejletét érintem egészen röviden, a történet lekerekítéseképpen.)

¹ Első megjelenés: www.muzsika.org. (2023. ősz) Az első kiadás a Parlandóban további „korabeli” képekkel bővült. (A Szerk. megj.)



A fertői Esterházy-kastély madártávlatból

Hogy miért érdemes egyáltalán szót ejtenünk egy tiszavirág-életű fesztiválról, amelynek lassan az emlékét is elmossa az idő, miközben ma már élénk koncertélet folyik Eszterházában? Véleményem szerint négy fő okból.

– Az első és legkézenfekvőbb ok: a tizenkét fesztivál előadójának névsora világosan tükrözi azt az igényt, hogy a hazai és a nemzetközi historikus előadói irányzat (ma HIP-nek nevezik) *legkiválóbb képviselői* rajzolják ki az évek folyamán a korhű előadói gyakorlat által kialakított legkorszerűbb Haydn-képet

– olyan világszínvonalú előadóművészek, akiknek sajátos tudásuk, mondanivalójuk van az évtizedeken át Eszterházában működő mesterről.

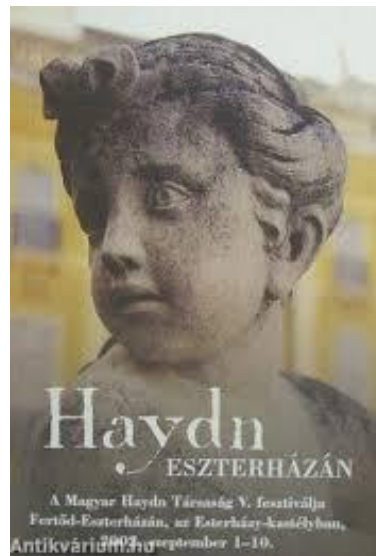
– A második sajátosság a szerkesztőbizottságban jelen levő egyedülálló és sokoldalú tudás és tapasztalat mind a haydni életművet, mind pedig a Haydn-interpretáció fejleményeinek naprakész ismeretét illetően. Ha csupán Somfai Lászlóra, Komlós Katalinra és Malcolm Bilsonra – no meg az egész világot átfogó kapcsolatrendszerükre – gondolunk (féltucatnyi kiváló hazai zenetörténész és előadóművész mellett), már akkor is nyilvánvaló, hogy ennél átfogóbb tudáson alapuló, ennél koncepciózusabb és igényesebb historikus Haydn-fesztivált nem is lehetett volna koncipiálni és szerkeszteni.

– A harmadik tényező a fesztivál élénk nemzetközi visszhangja volt. A hazai fogadtatás – nem utolsó sorban a gyenge tömegközlekedés és infrastruktúra, valamint a helyszín korlátozott befogadóképessége miatt – kimerült a rádióközvetítésekben, két televíziós portréfilmben, a *Muzsika* évenkénti beszámolójában és egy szűk, de a fesztiválon évről évre hűségesen megjelenő „fan club” lelkesedésében. A nemzetközi visszhang viszont kifejezetten jelentékeny volt: a közönség jó része, néha a többsége külföldi volt; osztrák,

német, brit rádiók és újságírók voltak jelen és írtak cikkeket, készítettek interjúkat a művészekkel és a szervezőkkel; külföldi diplomata és neves zenei történészek, külföldi fesztiválok vagy éppen az Európai Fesztiválszövetség vezetői, képviselői – így a bostoni régi zenei fesztiváléi vagy az angliai, bridgnorthi Haydn-fesztiváléi – jelentek meg; a BBC pedig 2003-ban saját stábjával szállt ki, és háromórás, élő koncertközvetítéssel gazdagított készített egy rövidebb beszámolót. A legörvendetesebb nemzetközi fejlemény azonban az EBU-nak, a Nemzetközi Rádióunióknak volt köszönhető, amelynek révén három kontinens több tucatnyi országába jutottak el a fesztiválkoncertek felvételei. Ez bizonyosan szerepet játszott abban, hogy Eszterházát három nemzetközi szervezetben – az Európai Fesztiválszövetségben, a Régi Zenei Fesztiválok Európai Hálózatában és az Európai Historikus Színházak Társaságában – is képviselve azt érzékelttem, hogy Eszterháza sokak szemében, akik korábban esetleg azt sem tudták, hogy ez a hely, ahol Haydn oly sokáig működött, Magyarországon van, visszakerült Európa kulturális térképére. És abban is, hogy olyan sok biztatással, rokonszenvező megnyilatkozással találkoztam – a kollégák látnivalóan érzékelték vállalkozásunk komolyságát és horderejét. Ezt fejezte ki a *BBC Music Magazine* 2004-ben megjelent, fesztiválunkról szóló cikkének címe is: „Magyarország, a Haydn-ország”.

– Végül pedig – és talán ez a legfontosabb – azért tartom ma is aktuálisnak a „Haydn Eszterházán” fesztivál tanulságainak felelevenítését, mert egy lényeges tekintetben *túlmutatott önmagán*. A koncepciója mögött rejlő elmélyült tudásnak és a sokféle horizontális szakmai kapcsolatnak köszönhetően ugyanis óhatatlanul utat mutatott abban a vonatkozásban, hogy hogyan volna szükséges és érdemes Eszterháza hallatlanul komplex és egyedi, Haydn személyén és a zenén is messze túlmutató örökségét a maga teljes jelentőségében bemutatni. Példát mutatott egy olyan megközelítésre, amelyben Eszterháza nem pusztán a pazar díszlet szerepét játssza korban és stílusban egyébként odaillo rendezvények és produkciók háttérében, hanem maga lép elő főszereplővé, a magyar és európai kultúrát gazdagító sajátos színeivel. Ezt a szellemet tükrözte Somfai tanár úr egyik hangsúlyos iránymutatása is: fogjuk rövid pórásra a művészeket, mert Haydn – tudjuk – „hátrányos helyzetű zseni” (a helyzet azóta határozottan javult), és ha nem vagyunk határozottak, akkor mindenki el akarja majd játszani Mozart-repertoárjának kedvenc darabjait is, és akkor Haydn kisebbségbe szorul a saját fesztiválján belül, és a program a nagy átlaghoz kezd hasonlítani. Más szóval, és Haydnt Eszterházával behelyettesítve: Eszterházán sok mindent lehet – és hálás dolog – rendezni, de roppant fontos lenne hangsúlyt

helyezni a maga alapos kutatómunkával feltárt, nagyszerű és unikális örökségére, többek között a historikus bábjátszásra is, hogy csak egy példát mondjak.



**A MAGYAR HAYDN TÁRSASÁG V. FESZTIVÁLJA FERTŐD-ESZTERHÁZÁN,
AZ ESTERHÁZY-KASTÉLYBAN, 2002. SZEPTEMBER 1-10.**

A fesztivál története egy-két évvel korábbra nyúlik vissza. A kastélyt, amely akkoriban a Soproni Egyetem kezelésében állt, a Budapesti Vonósok fedezte fel fesztiválhelyszíneként: ők kérték fel Strém Kálmánt, a magyar vidéki hangversenyszervezés nagy öregjét arra, hogy vegye a kezébe a Haydn-fesztiváljukat. Ő ezt örömmel meg is tette, de közben arra a gondolatra jutott, hogy miután Haydn a „régizene” világába tartozik, egy ottani historikus Haydn-fesztivál létrehozásával vonzó helyszínt és megszólalási lehetőséget biztosíthatna az akkori fiatal és kitűnő magyar régi hangszeres zenészgeneráció számára.



Strém Kálmán



Malina János

Ehhez szellemi háttérként 1996-ban életre hívta a Magyar Haydn Társaságot. A Társaság Komlós Katalin professzorasszony elnökségével alakult meg, de ő, aki a Bach Társaság elnöke is volt, rendkívüli elfoglaltságára hivatkozva hamarosan lemondott. Ezt követően, még ugyanabban az évben, jómagam lettem a Társaság elnöke; az elnökségben rajtam kívül Kertész István hegedűművész-tanár, a Festetics Vonósnégyes primáriusa, Lantos István zongora- és orgonaművész, a Zeneművészeti Egyetem rektora, Péteri Judit zenetörténész és csembalista, a Zeneműkiadó főszerkesztője és Szerző Katalin, az OSZK Zeneműtárának vezetője foglalt helyet.

Az első egy-két évben ez a testület szolgáltatta a fesztivál szerkesztőbizottságát; miután koncepcionális és szerkesztési kérdésekben Strém Kálmán nagyvonalúan a háttérben maradt, a Társaság szerepe az eleinte „A Magyar Haydn Társaság Haydn-fesztiváljának” nevezett rendezvényben korántsem volt névleges. Ez a szerkesztőbizottság a fesztivál megindítása előtt összeállította azoknak a magyar előadóknak a hozzávetőleges névsorát, akiknek a meghívását az évek során tervbe vette. Kijelölte azokat a műfajokat is – elsősorban a szimfóniát és a vonósnégyest – amelyeket középpontba kívánt állítani. A testület már ebben a korai fázisban úgy döntött, hogy Vashegyi György Orfeo Zenekara és a Festetics Vonósnégyes a fesztivál állandó szereplője lesz. De a vonósnégyeseken és a szimfóniákon kívül a mise, az oratórium és a zenekari motetta Vashegyiék által művel műfajai is megjelentek a programban; később pedig – ugyancsak Vashegyi vezetésével – két opera, a *L'infedeltà delusa* és a *L'isola disabitata* is megszólalt pódiumelőadás formájában. Így a rendszeresen játszott billentyűs szonátákkal és triókkal együtt a Haydn-oeuvre összes „stratégiai jelentőségű” műfaja méltó helyet kapott a fesztiválon.



Komlós Katalin



Vashegyi György

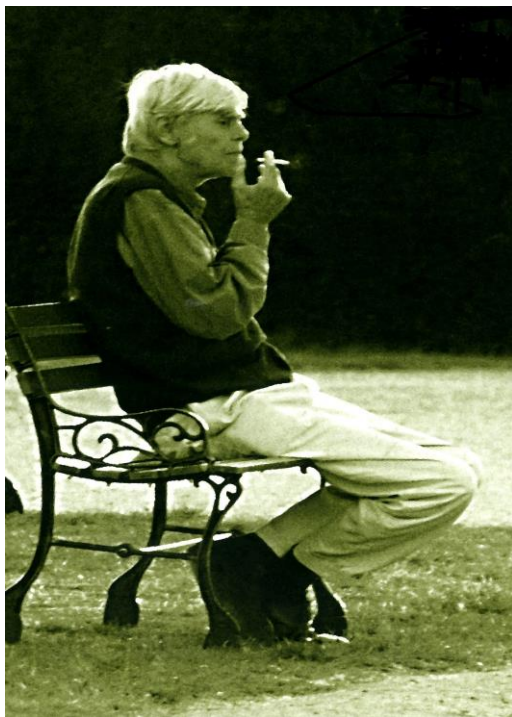


Somfai László és hallgatósága: kettővel balra Malina János, a sor végén: Strém Kálmán

(Felvégi Andrea felvételei, Muzsika, 2001/10.)

Egy-két évvel később Komlós tanárnőt és Somfai tanár urat is sikerült megnyernem arra, hogy állandó jelleggel vegyenek részt a szerkesztőbizottság munkájában. Ők már korábban szorgalmazták a világhírű fortepiano-művész és zenetörténész, Malcolm Bilson meghívását, aki akkoriban igen gyakran járt Magyarországon, és gyakran szerepelt Vashegyi György együtteseinek koncertjein. Így már az első évtől fellépett a fesztiválunkon. Bilson révén a fesztivál közvetlen kapcsolatba került a Haydn-kutatás egyik akkori fellegetváraival, a Cornell Egyetemmel, s ezáltal az egész amerikai Haydn-szcénával. Később azután őt és Vashegyi Györgyöt is felkértük, hogy legyenek tagjai a szerkesztőbizottságnak is.

A két kontinens egyensúlyát a szerkesztőbizottság magyar tagjainak európai összeköttetései segítettek helyrebillenteni. Elsősorban Péteri Judit és a bizottság munkájába idővel ugyancsak bekapcsolódó Székely András zenetörténész német, illetve a saját belga és holland kapcsolataimra gondolok. Emlékezetes siker volt A 18. Század Zenekarának vendégszereplése volt 2004-ben: két felejthetetlen koncertet is adtak Frans Brüggen vezényletével, és a helyszín iránt tanúsított rajongó tiszteletük okán teljesen ingyen vállalták a fellépést.



Frans Brüggen

De előreszaladtam: Brüggének fellépései abba az időszakba estek, amikor a neves külföldi zenekarok meghívása már megszokottá vált. Ez úgy kezdődött, hogy Somfai tanár úr egy szerkesztőbizottsági ülésen elejtett egy megjegyzést, hogy Christopher Hogwood és az Academy of Ancient Music a legkorszerűbb kutatási eredmények nyomán continuo-hangszer nélkül játssza a szimfóniákat. – Valahogy úgy kellene maguknak is csinálni – tette hozzá, és akkor arra gondoltam, hogy miért ne csinálhatnánk *pontosan* úgy. És miért ne próbálhatnánk meg a fesztiválunkat a nemzetközi szintén is az élvonalba pozicionálni.

Mindenesetre 2002-ben már valóban az – immár Andrew Manze irányításával fellépő – Academy of Ancient Music játszott el két Haydn-szimfóniát, continuo nélkül. Őket az évek folyamán olyan együttesek követték, mint az Il giardino armonico, A Felvilágosodás Korának Zenekara Sir Roger Norrington vezényletével, vagy a berlini Akademie für alte Musik. Nicholas McGegan viszont, akit mintegy évtizedes szünet után sikerült visszacsalogatnom Magyarországra, San Franciscó-i zenekara nélkül érkezett (az ő utaztatásuk megfizethetetlen lett volna számunkra).



Nicholas McGegan

Mindez persze csakis azáltal vált lehetővé, hogy Strém Kálmán szó nélkül elfogadta az új helyzetet, a külföldi zenekarok és más vezető zenészek rendszeres meghívását. Csak a halála után derült ki, hogy ez jórészt az ő zsebére ment, s az évek során tízmilliós összeget kölcsönzött a cégének

magánvagyonából – ezt azonban sohasem emlegette. Ahogyan azt sem, milyen intenzíven dolgozott néhány munkatársával azért, hogy a lebonyolítás legapróbb részlete is olajozottan működjön, no meg azért, hogy megszervezze a külföldi látogatócsoportok utazását és szállását. Mindvégig ő volt a fesztivál igazi hőse és robotosa.

Miután a kastély kezelését az egyetemtól átvette a Műemlékek Állami Gondnoksága, a 2001-es fesztivál már egy megváltozott, előkelőbb státusú kastélyban zajlott. Mégpedig nem csupán a díszteremben: jó néhány más helyszínt is kipróbáltunk részint a kastélyon belül, részint a környéken – bár akkor még nem tudtuk azt, amit a kutatás azóta tisztázott, hogy Haydn korában sem magát a dísztermet, sem gyakran „zeneteremként” emlegetett előtermét nem használták koncerthelyszíneként. Így a klavikordon előadott szonáták a díszteremnél jóval intimebb földszinti Sala terrenában hangzottak fel, de máskor ennek előterét, a díszudvarra nyíló nyári ebédlőt is kipróbáltuk, mert egy korabeli leírás azt is koncerthelyszíneként említi. Amikor a díszterem restaurálás miatt le volt zárva, akkor az említett „ál-zeneteremben” – valójában téli ebédlőben – is voltak hangversenyek. A misék nagyrészt a tágas, bár nem korabeli fertőszentmiklósi templomban csendültek fel, de kisebb egyházi műveket, így *A megváltó hét szava a keresztfán* vonósnégyes-változatát a szomszédos Fertőszéplak intim hangulatú műemléktemplomában szólaltattak meg az előadók.

Somfai László a korábban említett műsorszerkesztési tanácson túl további alapvető követelményeket is megfogalmazott, amelyek együttesen meg is határozták a fesztivál arculatát. A continuo nélküli szimfóniajátás szorgalmazásán túl szívügyének tekintette például Haydn méltatlanul elhanyagolt és terjedelmében is jelentős (billentyűs) trió-oeuvre-jének életre keltését. Határozottan ellenezte továbbá (egy-két különleges esettől eltekintve) átíratok – mármint idegen kéztől származók – műsorra tűzését; és arra is intett minket, hogy a művészek ne *általában* régi vagy 18. századi instrumentumokon, hanem lehetőség szerint a konkrét időszaknak és zenei anyagnak megfelelő hangszereken játsszanak.

Különösen fontos szempont volt ez a billentyűs hangszerek esetében, hiszen a repertoár egyes darabjai a klavikord, a csembaló, a könnyű bécsi és a

Vannak persze határesetek, átfedések is; így a jól ismert D-dúr „zongoraversenyt” az egyik fesztiválon csembaló- és fortepiano-koncertként egyaránt a műsorba iktattuk. Az újjal való kísérletezés sem állt távol a fesztiváltól: a Cornellen végzett kiváló zenetörténész és billentyűsjátékos, Tom

Beghin egy ízben egy igazi hangszerkuriózzal, egy olyan, úgynevezett „rövid oktávos” (azaz a basszusban nem a megszokott rend szerint hangolt billentyűket tartalmazó) fortepiano kópiájával érkezett, amelynek létezésére kevéssel korábban derült csak fény. Vele utazott a kópia készítője, a neves belga hangszerépítő, Chris Maene is, és mielőtt a hangszert fel lehetett állítani, mindketten munkába kezdtek: míg Beghin a fortepiano egyik végén gyakorolt, addig Maene az utolsó simításokat végezte el a másik végén. De Tom Beghin és a vezető magyar billentyűsjátékosok (Komlós Katalin, Elek Szilvia, Spányi Miklós, Horváth Anikó, Péteri Judit) kívül egy egész sor jelentős külföldi előadót is vendégül látott a fesztivál, akik igen eltérő egyéniségek és más-más hangszer(ek) specialistái voltak: Malcolm Bilson, Bart van Oortot, Siegbert Rampét, Jacques Oggot, Christine Schornsheimet, Zvi Menikert és Alekszej Ljubimovot.

Mindezekből az elvekből és ajánlásokból egy-két év után az a főszabály szilárdult meg a szerkesztésben – s ehhez úgy 95%-ban sikerült is ragaszkodnunk –, hogy Haydn saját művein kívül csakis az ő zenéjéhez vagy Eszterháza zenei életéhez valamilyen módon közvetlenül kapcsolódó kompozíciókat tűzünk műsorra. De volt egy még általánosabb törekvésünk is: az, hogy egyfelől az egyes fesztiválok tartalma és elrendezése változatos és

tekintetében; másfelől a gazdag és szerteágazó Haydn-életmű különböző részterületeinek, összefüggéseinek és problémáinak bemutatása egyenletesen oszoljon el az évek folyamán, és lehetőleg minden fesztiválnak legyen meg a maga izgalmas újdonsága, felfedezése.



Siegbert Rampe
(Felvégi Andrea felvételei, Muzsika, 2001/10.)

Mindvégig fontosnak tartottuk azt, hogy teret biztosítsunk a fiatal magyar hangszeresek kamarazenei formációinak, sőt egy-két esetben kezdeményeztük is ilyenek létrejöttét. A Kertész István vezette Festetics és a Máté Balázs nevével fémjelzett Tomasini Vonósnégyes, valamint a Kalló Zsolt által később alapított Authentic Quartet mellett fellépett Kertész Ildikó Campanile Együttese, a Kalló, Vályi Csilla, Szekendy Tamás összetételű Trio Antiqua és egy sor alkalmi trió. Kezdeményeztük olyan egyszeri formációk koncertjeit is, amelyekben jelentős külföldi vendégművészek zenéltek együtt magyar kollégáikkal, izgalmas tanulságokkal szolgálva egymás, illetve a közönség számára. Így lépett fel például Siegbert Rampe Kertész Istvánnal és Pertorini Rezsővel, Jacques Ogg Petőfi Erikával és Máté Balázssal, Malcolm Bilson pedig Paulik Lászlóval és Mátéval. Különleges – és általában igen ritkán hallható – kompozíciók megszólaltatása céljából pedig olyan egyedi összetételű együttesek jutottak szóhoz, mint a Komlós Katalinból és öt kamaraénekesből álló alakulat Haydn csodálatos, kései többszólamú énekeinek előadására, Mizsei Zoltán Quinque Voces nevű énekegyüttese, amely a mester egyházi és világi kánonjait adta elő, a Borsódy László vezette, fúvós divertimentókat játszó Sonatores Pannoniae, vagy – egészen különleges színpoltként – Jánosi András népzenei együttese, amely a Haydn zenéjében bőséggel található népzenei, illetve tánczenei utalások rekonstruált „eredetijét” idézte fel a feldolgozásokkal szembeállítva.

A fesztivál többi jelentékeny szereplőjére már csak felsorolásszerűen tudok utalni; a lista azonban korántsem teljes. A három magyar zenekaron – a kiemelt szerepet játszó Orfeo Zenekar mellett a Capella Savarián és Máté Balázs együttesén, az Aura musicalén – kívül az öt, korábban már említett külföldi együttes képviselte a nemzetközi élvonalat, de Siegbert Rampe Nova Stravaganzája és Paul Dombrecht II. fundamentója is elismert, kitűnő formációnak számított. Nicholas McGegan pedig az Orfeo Zenekart és a Capella Savariát is vezényelte, mind szimfonikus, mind pedig szakrális programmal.

A szerkesztőbizottság kiemelt célja volt, hogy elhívja Eszterházára a világ legjelentősebb régi hangszeres vonósnégyes-társaságait. Így lépett fel a fesztiválon a Kuijken Kvartett, valamint kétszer, illetve háromszor a Quatuor Mosaïques, illetve a Simon Standage alapította Salomon Vonósnégyes. Ugyancsak a nemzetközi élvonalba tartozott a Bart van Oort vezette Van Swieten Trió; emellett tisztán külföldiekből álló alkalmi triók is adtak koncerteket, amelyeken olyan művészek találkoztak, akik különben sohasem zenéltek együtt. Ilyen volt a Standage, Jennifer Ward Clarke (a Salomon

Vonósnégyes csellistája) és Alekszej Ljubimov alkotta, vagy – egy másik évben – a Jaap Schröder, Clarke, Tom Beghin összetételű trió. Haydn számos barytontriót komponált eszterházi munkaadója, Miklós herceg számára; ezekből is hallhatott a közönség jó néhányat a José Vázquez vezette Orpheon Trió, valamint a bécsi Esterházy-trió jóvoltából.



Festetics Vonósnégyes (Kertész István
Petőfi Erika, Ligeti Péter, Pertorini Rezső)



Csalog Benedek



Kertész Ildikó



Kalló Zsolt

A hazai hangszeres szólisták hosszú sorából a hegedűs Kertész István és Kalló Zsolt, a fuvolás Csalog Benedek és Kertész Ildikó, és két csellista: Varga Tamás és Máté Balázs emelkedett ki elsősorban; a külföldiek közül pedig a hegedűs Sergiu Luca, Jaap Schröder, Simon Standage és Midori Seiler, a furulyás Giovanni Antonini, a boszorkányos kürtjátékos, Václav Luks, valamint két csellista, Alison McGillivray és Roel Dieltiens. A fellépő énekesek közül Zádori Mária kivételes művészegyénisége többféle vokális műfajban is meghatározónak bizonyult; rajta kívül olyan nagyszerű művészek jutottak szóhoz, mint Németh Judit, a Berlinben élő Korondi Anna, Konstantin Wolff, Csereklyei Andrea, Schöck Atala, Lax Éva vagy Megyesi Zoltán. Korondi Anna

Komlós Katalin által kísért dalestje például a tizenkét év legemlékezetesebb pillanatai közé tartozott.

A meghívott művészek közül Malcolm Bilson, Spányi Miklós, Jaap Schröder és Jacques Ogg mesterkurzust is tartott a fesztivál ideje alatt. Bilson azzal is segítette a fesztivált, hogy ötletadóként és közvetítőként hatékonyan közreműködött egy amerikai hangszerkészítő fortepiano-kópiájának elkészíttetésében és itteni „beüzemelésében”. Tom Beghin pedig izgalmas előadást tartott a korabeli billentyűs hangszerek világáról, amelynek lényegét egy televíziós portréfilmben is elmondta.

Végezetül szeretnék tisztázni egy félreértést, amellyel a fesztivál megszűnése óta többször is találkoztam. Fontos tudni, hogy a „Haydn Eszterházán” Fesztivál nem azért szűnt meg, mert Strém Kálmán váratlanul meghalt, és nem volt, aki a munkáját folytassa. Ugyanis a kastélyt kezelő intézmény részéről már életének utolsó évében (2005 novemberében hunyt el váratlanul) a legnemtelenebb támadások érték őt és az általa Eszterházán létrehozott és szervezett programokat. Inszinuáló újságcikket írtak ellene a Népszabadságba, minden alap nélkül több milliós követeléssel léptek fel vele szemben, és nem is titkolták, hogy – mondvacsinált indokokkal – meg akarják akadályozni az az évi fesztivál megrendezését. Csakis Bozóki András akkori kulturális miniszter személyes közbenjárásának volt köszönhető, hogy abban az évben, majd a halálát követő három évben – utoljára a Haydn-bicentenárium évében, 2009-ben – nehéz körülmények között, de még létezett a „Haydn Eszterházán” Fesztivál. Az ünnepi évben azonban az általam vezetett, éppen e célból létrehozott programiroda által dátumszerűen lekötött két fő program: egy Harnoncourt-vezényelte Haydn-opera, a *L'isola disabitata* premier előtti előadása és az *Il giardino armonico* szimfónia-sorozata már nem valósulhatott meg. Ekkorra ugyanis már régóta más volt a miniszter.

A kegyelemdöfés, a fesztivál finanszírozásának teljes megvonása a távozó kulturális kormányzat egyik legutolsó döntése volt a következő év elején. Valahonnan nézve ez a fesztivál nem kulturális kincs volt, hanem kiküszöbölendő rendellenesség. Ad notam: „Az is bolond, aki poétává lesz Magyarországon”.